

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

УДК 821.161.3'04.09(092)(043.3)

АКУШЭВІЧ
АНДРЭЙ АЛЯКСАНДРАВІЧ

**БІБЛЕЙСКІ КАМПАНЕНТ У ТВОРЧАЙ СПАДЧЫНЕ
ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ**

Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук
па спецыяльнасці 10.01.01 – беларуская літаратура

Мінск, 2019

Работа выканана ў Беларускам дзяржаўным універсітэце

Навуковы кіраўнік

Некрашэвіч-Кароткая Жанна Вацлаваўна, доктар філалагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Афіцыйныя апаненты:

Саверчанка Іван Васільевіч, доктар філалагічных навук, прафесар, дырэктар філіяла «Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы» ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»

Гедзімін Ларыса Анатольеўна, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры гісторыі беларускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Апаніруючая арганізацыя

УА «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт»

Абарона адбудзецца 3 мая 2019 года ў 14.30 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.12 пры Беларускам дзяржаўным універсітэце (220030, г. Мінск, вул. К. Маркса, 31, філалагічны факультэт, аўд. 62; тэл. вучонага сакратара: 327-63-78).

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Аўтарэферат разасланы «29» сакавіка 2019 г.

Вучоны сакратар савета
па абароне дысертацый

М. М. Хмяльніцкі

УВОДЗІНЫ

Асоба Францыска Скарыны, яго асветніцкая і філалагічная дзейнасць займаюць выключнае месца ў гісторыі беларускай пісьмовай культуры. У галіне літаратуразнаўчых даследаванняў першадрукар звычайна пазіцыянуецца як перакладчык, пісьменнік, паэт. Тэксты біблейскіх кніг, выдадзеныя асветнікам, выяўляюць ґрунтоўную працу і майстэрства перакладчыка, мэтай якога было данесці Свяшчэннае Пісанне «паспалітаму чытачу». Ф. Скарына вядомы найперш як аўтар прадмоў і пасляслоўяў да кніг Старога Запавету (Прага, 1517–1519). У сувязі з вершаванымі фрагментамі з выданняў «Кнігі Ёва» (руск. «Книга Иова»), «Кнігі Выхаду» (руск. «Исход»), «Кнігі Эстэр» (руск. «Книга Есфири»)¹ і гімнаграфічнымі творамі першадрукар ідэнтыфікуецца таксама як паэт. Больш за тое: паэтычны пачатак заўважны нават у яго прадмовах; гэты аспект асаблівым чынам акцэнтуюць паэтычныя перастварэнні А. Разанава і А. Бразгунова. Асэнсаванне і актульнае прачытанне творчай спадчыны асветніка знаходзіцца сярод прыярытэтных задач сучаснага літаратуразнаўства.

Пры ўсіх дасягненнях скарыназнаўства ступень і ўзровень вывучанасці біблейскага кампанента (прысутнасці Бібліі ў іншым тэксце) у творчай спадчыне першадрукара нельга лічыць дастатковымі. Гэтую тэму ў сваіх даследаваннях закраналі П. Беркаў, М. Вальчак-Мікалайчакова, В. Дышыневіч, І. Клімаў, У. Конан, А. Коршунаў, Ю. Лабынцаў, А. Навумаў, В. Рагойша, П. Уладзіміраў, С. Цемчын, В. Чамярыцкі, А. Яскевіч і інш. Менавіта біблейскі кампанент з’яўляецца адным з галоўных тэкстаўтваральных, стылеўтваральных і сэнсаўтваральных элементаў у творах Ф. Скарыны. Тэксты першадрукара будуецца на аснове разнастайных біблейскіх кампанентаў, якія, аднак, дагэтуль амаль не траплялі ў сферу прыярытэтных зацікаўленняў навукоўцаў. Таксама ў літаратуразнаўстве недастаткова дэталёва разгледжаны элементы

¹У беларускай культурнай прасторы сёння няма агульнапрынятай сістэмы беларускамоўных назваў біблейскіх кніг і біблейскіх імён, што выклікае актыўную палеміку ў грамадстве і патрабуе асобнага ґрунтоўнага культурна-лінгвістычнага даследавання па-за межамі дадзенай дысертацыі. Розныя выданні Бібліі (якія прадстаўляюць асноўныя канфесійныя Беларусі) прапаноўваюць свае ўласныя варыянты адпаведных намінацый і онімаў. Адсутнічае адзіны падыход і ў скарыназнаўстве: вучоныя прытрымліваюцца розных традыцый. У сувязі з гэтым пры выбары крыніцы, паводле якой у дадзенай дысертацыі прадстаўляюцца назвы біблейскіх кніг і біблейскіх імён, мы кіраваліся наступнымі крытэрыямі: 1) надрукавана згодна з Законам Рэспублікі Беларусь «Аб беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008); 2) мае навуковых рэдактараў; 3) пазіцыянуецца як надканфесійная; 4) змяшчае ўсе назвы кніг як Старога, так і Новага Запаветаў; 5) утрымлівае навуковы апарат. Усім названым крытэрыям адпавядае толькі адно выданне: «Біблія : Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў / у пер. У. Чарняўскага ; МХРБ «Біблейскае таварыства ў Рэспубліцы Беларусь» ; навук. рэд. Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая, Дж. Элволд. – Мінск : МХРБ «Біблейскае таварыства ў Рэспубліцы Беларусь», 2012. – 1120 с.». Улічваючы моўную спецыфіку перакладу Бібліі айца У. Чарняўскага, прыводзім поруч рускамоўны варыянт назваў біблейскіх кніг (біблейскіх імён) паводле Сінадальнага перакладу пасля іх першага ўзгадвання ў тэксце.

Скарынавага прадмоўна-пасляслоўнага комплексу, межы якога дагэтуль не былі дакладна вызначаныя. У рамках названага комплексу не вылучаліся надпісанні глаў, анатацыі, разгорнутыя загаловкі, малітвы, подпісы да гравюр, дзе беларускі асветнік актыўна выяўляе свой творчы патэнцыял. У скарыназнаўстве не была праведзена і тыпалагізацыя біблейскіх кампанентаў, не рабіўся належны аналіз іх функцыянавання. Ажыццяўленне вышэй пастаўленых задач дазваляе сцвердзіць новы погляд на прынцыпы архітэктонікі твораў Ф. Скарыны, паказаць асаблівасці яго мастацка-эстэтычнай праграмы. Шырокае ўвядзенне біблейскага кампанента адпавядала мастацкім запатрабаванням эпохі Ф. Скарыны: першадрукар фактычна трансліраваў хрысціянскую парадыгму ў сферу культуры друкаванай кнігі. Тым самым ён падаў прыклад спецыфічнай практыкі цытавання, дзе галоўным тэкстам-аўтарытэтам была Біблія. Патрабуюць асобнай распрацоўкі і пытанні рэцэпцыі твораў першадрукара. Гарызонты чаканняў чытача, на якога разлічваў Ф. Скарына, і чытача канца XX – пачатку XXI стст. адрозніваюцца. Кожны твор прачытваецца новым пакаленнем рэцэпіентаў па-іншаму, на што звяртаў увагу Г. Р. Яўс.

Усё адзначанае вышэй падкрэслівае **актуальнасць** абранай тэмы, якая звязана з тэарэтычнымі і практычнымі задачамі сучаснага гістарычнага літаратуразнаўства. Герменеўтычны, рэцэптыўна-эстэтычны, тэксталагічны, інтэртэкстуальны і гісторыка-аналітычны падыходы да вывучэння біблейскага кампанента, вызначэнне прынцыпаў яго ўжывання ў творах першадрукара дазваляюць выпрацаваць новыя навуковыя пазіцыі для ацэнкі ўсёй яго дзейнасці. Вылучэнне такіх пазіцый мае прынцыповае значэнне для падрыхтоўкі перакладаў твораў асветніка на сучасную беларускую і замежныя мовы, для стварэння навуковых каментарыяў да адпаведных тэкстаў, для актуальнага прачытання класікі беларускай літаратуры, яе выкладання ва ўстановах агульнай сярэдняй і вышэйшай адукацыі.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з навуковымі праграмамі і тэмамі

Дысертацыя выканана ў адпаведнасці з дзяржаўнай праграмай фундаментальных даследаванняў па тэмах «Беларуская шматмоўная літаратура ў эстэтычных сістэмах: ад Сярэднявечча да рэалізму» (2006–2010 гг., нумар рэгістрацыі: 20062157), «Станаўленне мастацкай традыцыі ў шматмоўнай літаратуры Беларусі XI–XIX стст.» (2011–2015 гг., нумар рэгістрацыі: 20112200) і «Беларуская літаратура ў XI–XIX стст. у міжкультурнай камунікацыі

еўрапейскіх літаратур» (2016–2020 гг., нумар рэгістрацыі: 20162486) кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Мэта і задачы даследавання

Мэта дысертацыйнага даследавання – выявіць асаблівасці выкарыстання і функцыянавання біблейскіх кампанентаў у творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны з улікам спецыфікі прачытання тэкстаў першадрукара ў культурнай прасторы канца XX – пачатку XXI стст.

Задачи даследавання вызначаны ў адпаведнасці з яго мэтай і зводзяцца да наступнага:

1) вылучыць межы прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны, прымаючы пад увагу сучасны стан скарыназнаўства і актуальныя даследаванні біблейскай цытацыі;

2) на аснове вывучэння літаратурнай спадчыны Ф. Скарыны распрацаваць тыпалогію біблейскіх кампанентаў, прадстаўленых у яго выданнях;

3) раскрыць мастацкія і структурныя адметнасці функцыянавання розных тыпаў біблейскіх кампанентаў у творах Ф. Скарыны;

4) вызначыць асаблівасці сучаснай рэцэпцыі твораў першадрукара і біблейскіх кампанентаў у іх.

Аб’ектам даследавання выступаюць тэксты прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны, а таксама асобныя гімнаграфічныя творы з «Малой падарожнай кніжкі», аўтарам якіх лічыцца першадрукар. **Прадмет** даследавання – тыпалогія, функцыянаванне і сучаснае прачытанне біблейскіх кампанентаў у творчай спадчыне Ф. Скарыны.

Навуковая навізна

У дадзенай рабоце ўпершыню вызначана тыпалогія і праведзены аналіз функцыянавання біблейскіх кампанентаў у творах Ф. Скарыны. Канцэптуальна абгрунтаваны тэзіс пра ролю спецыфічнай цытатнай практыкі ў літаратурнай дзейнасці ўсходнеславянскага першадрукара. На грунце асноўных палажэнняў рэцэптыўнай эстэтыкі ўпершыню на тэарэтычным узроўні вывучана праблема сучаснага прачытання спадчыны беларускага асветніка, прапанаваны новы погляд на яго вершатворчасць.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. Выяўленню сутнасных светасузіральных канстант, актуальных для дэкадзіроўкі эстэтычнай праграмы Ф. Скарыны, спрыяюць не толькі прадмовы і пасляслоўі да яго кніг, не толькі вершаваныя фрагменты з выданняў пражскага перыяду, але таксама гімнаграфічныя творы і ўсе без выключэння элементы прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. Біблія як зыходны тэкставы субстрат філалагічнай і кнігавыдавецкай дзейнасці асветніка паслужыла асновай для

ажыццяўлення разнастайных інтэрпрэтацыйных і эстэтычных практык. Змястоўныя і эстэтычныя адметнасці ў творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны, якія не выяўляюць відавочнай сувязі з Бібліяй, абумоўлены задачамі хрысціянскага асветніцтва, а таксама карэлююць з дасягненнямі сярэднявечнай экзегетыкі.

2. Тэрміналагічнае акцэнтаванне паняцця «біблейскі кампанент» дазваляе больш рэльефна прадставіць асвоены ў папярэднім гістарычным літаратуразнаўстве тэрмін «біблейская цытата», а таксама больш дэталёва разгледзець уплыў Свяшчэннага Пісання на творы Ф. Скарыны. Адметнасцю паэтыкі твораў першадрукара выступае актыўнае выкарыстанне біблейскіх кампанентаў, што дазваляе расцэньваць яго філалагічную стратэгію як спецыфічную практыку цытавання. У творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў асветніка і яго гімнаграфічных сачыненнях вылучаюцца наступныя тыпы біблейскіх кампанентаў першага парадку: цытата ў вузкім значэнні слова, правобразная канструкцыя, малітоўны элемент, біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт, біблейская парэнеза, метатэкставы элемент, маргіналія і назва біблейскай кнігі. Іншамоўныя фрагменты тэкстаў, цытаты з твораў іншых аўтараў і элемент паэтыкі біблейскага тэксту з'яўляюцца біблейскімі кампанентамі другога парадку, надбудовай над названымі кампанентамі першага парадку.

3. Выкарыстанне біблейскіх кампанентаў ляжыць у аснове літаратурнай дзейнасці Ф. Скарыны, якая мадэлюецца ім у той ці іншай праекцыі адносна тэкстаў Свяшчэннага Пісання. Тэксты першадрукара ўяўляюць сабой спецыфічную разнавіднасць інтэртэксту, у якім функцыянаванне розных тыпаў біблейскіх кампанентаў, прапорцыі іх ужывання залежаць ад жанру адпаведнай кнігі, да якой гэтыя творы адносяцца. У надпісаннях глаў прасочваецца вершатворчасць як працяг традыцыі біблейскага вершаскладання. Лісты апостала Паўла зрабілі значны ўплыў на фарміраванне маральна-эстэтычнай праграмы першадрукара і, адпаведна, пакінулі заўважны след у яго тэкстах.

4. Адрозненні ў гарызонце чаканняў чытача эпохі Ф. Скарыны і чытача ХХ–ХХІ стст. паўплывалі на спецыфіку рэцэпцыі творчасці асветніка ў гістарычнай перспектыве. Паэталагічны дыкурс вершаваных твораў з «Кнігі Ёва», «Кнігі Выхаду» і «Кнігі Эстэр» звязаны з традыцыямі літургічнай паэзіі ў духоўнай культуры ўсходніх славян, а таксама з мастацкімі інтэнцыямі да стварэння біблейскіх парафразаў, пашыраных у еўрапейскай кніжнай культуры эпохі Рэнэсансу. У сучасным адукацыйным і культурна-асветніцкім дыскурсе асаблівы аксіялагічны статус набыло выслоўе «Понеже...» Ф. Скарыны з прадмовы да «Кнігі Юдыт» (руск. «Книга Иудифи»).

Асабісты ўклад саіскальніка

Дысертацыя выканана цалкам самастойна. Аўтарам работы вызначана метадалагічная база даследавання, на аснове якой у новым ракурсе прааналізавана творчая спадчына Ф. Скарыны: канцэптуальна абгрунтаваны тэзіс пра ролю спецыфічнай практыкі цытавання ў літаратурнай дзейнасці беларускага першадрукара, актуалізавана паняцце «біблейскі кампанент», вылучаны яго тыпы і асаблівасці функцыянавання. Асобны акцэнт зроблены на сучасным прачытанні творчасці беларускага асветніка. Паказана, што паэтыка твораў, прыналежаючых да літаратурнай спадчыны Ф. Скарыны, сфарміравалася пад уплывам паэтыкі біблейскіх тэкстаў, а надпісанні глаў, анатацыі, разгорнутыя загаловкі, подпісы да гравюр можна разглядаць як своеасаблівы фармат малітваслоўнага верша. Адносна «Малітвы да Марыі», якая часта ігнаравалася папярэднімі даследчыкамі, прапанавана асобная стратэгія атрыбуцыі. На аснове вывучэння біблейскага кампанента выкарыстаны новы падыход да аналізу комплексу «гравюра-подпіс». Артыкулы, у якіх апублікаваны вынікі даследавання, напісаны без суаўтараў (акрамя двух: пяты ў спісе публікацый саіскальніка – 20 % аб'ёму, шосты ў тым жа спісе – 50 % аб'ёму тэксту) і адлюстроўваюць уклад дысертанта ў беларускае літаратуразнаўства.

Апрабацыя дысертацыі і інфармацыя аб выкарыстанні яе вынікаў

Асноўныя палажэнні дысертацыйнага даследавання апрабіраваліся на двух міжнародных кангрэсах: VI Кангрэсе беларусістаў (27–29.05.2015, г. Мінск), міжнародным кангрэсе «500 гадоў беларускага кнігадрукавання» (14–15.09.2017, г. Мінск); на міжнародным навуковым форуме «“Скарынаўскія чытанні 2015”»: кнігавыданне і кнігараспаўсюджванне ў кантэксце кроскультурных камунікацый XXI стагоддзя» (3–6.09.2015, г. Мінск); на 10 міжнародных навуковых канферэнцыях: «Роля асветнікаў у Беларусі і Турцыі» (19.04.2011, г. Мінск), «Свет моў: ракурс і перспектыва» (29.04.2011, г. Мінск), «IV Скарынаўскія чытанні» (27.04.2012, г. Мінск), «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: да 900-годдзя Кірыла Тураўскага і 200-годдзя Тараса Шаўчэнкі» (24–26.10.2013, г. Мінск), «Свет моў: ракурс і перспектыва» (22.04.2013, г. Мінск), «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: да 750-годдзя са дня нараджэння Дантэ Аліг'еры і 85-годдзя Уладзіміра Караткевіча» (22–24.10.2015, г. Мінск), «Скарына і наш час» (6.11.2015, г. Гомель), «Кніжная культура Беларусі XI – пачатку XX ст.» (16–17.04.2015, г. Мінск), «Кніжная культура Беларусі: погляд праз стагоддзі» (7–8.04.2016, г. Мінск), «V Міжнародныя Скарынаўскія навуковыя чытанні, прысвечаныя 500-годдзю беларускага кнігадрукавання» (17–18.06.2017, г. Мінск); на III Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі маладых

вучоных «Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання» (27.03.2015, г. Мінск) і іншых навуковых і навукова-метадычных мерапрыемствах. Таксама маецца акт аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 10.10.2017 (дзяржаўная ўстанова адукацыі «Акадэмія паслядыпломнай адукацыі»), які пацвярджае зацікаўленасць вынікамі дысертацыі сярод педагагічнай грамадскасці.

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі

Асноўныя вынікі дысертацыйнага даследавання прадстаўлены ў 23 публікацыях: 4 артыкулы ў навуковых выданнях, рэкамендаваных ВАК Беларусі (2,2 аўт. арк.), 1 артыкул у замежным навуковым выданні (у суаўтарстве; 0,6 аўт. арк.), 5 артыкулаў у зборніках навуковых прац (2,1 аўт. арк., з іх 1 артыкул у суаўтарстве) і 13 матэрыялаў навуковых канферэнцый (3,3 аўт. арк.). Агульны аб'ём апублікаваных матэрыялаў складае 8,2 аўт. арк.

Структура і аб'ём дысертацыі

Дысертацыйнае даследаванне складаецца з уводзінаў, агульнай характарыстыкі работы, трох глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса і дадаткаў. Асноўны тэкст займае 118 старонак. Бібліяграфічны спіс налічвае 336 найменняў прац айчынных і замежных аўтараў. Спіс уласных навуковых публікацый саіскальніка па тэме даследавання мае 23 пазіцыі.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ РАБОТЫ

Першая глава «**Творчая спадчына Францыска Скарыны ў літаратуразнаўстве**» складаецца з двух раздзелаў, мае аглядава-аналітычны характар і прысвечана разгляду гісторыі Скарыніяны і актуальных пытанняў сучаснага літаратуразнаўства, якія ляглі ў аснову дадзенага даследавання.

У раздзеле **1.1 «Асоба і творчасць Францыска Скарыны ў даследаваннях беларускіх і замежных вучоных»** акцэнтуюцца ўвага на гісторыі вывучэння літаратурнай творчасці беларускага першадрукара. Пісьмовая спадчына асветніка даступная сёння дзякуючы факсімільным выданням, зборам твораў, у тым ліку ў перакладзе на сучасныя беларускую і замежныя мовы. Пры гэтым заўважаецца адсутнасць поўнага навуковага выдання тэкстаў Ф. Скарыны. Агляд асобных важных навуковых даследаванняў XIX – XXI стст. (У. Агіевіч, С. Александровіч, П. Беркаў, І. Будзько, Г. Галенчанка, С. Гаранін, Л. Гедзімін, М. Грынчык, В. Дарашкевіч, І. Дварчанін, А. Жлутка, В. Зайцаў, І. Запрудскі, С. Кавалёў, У. Калеснік, У. Кароткі, Г. Карповіч, Г. Кісялёў, І. Клімаў, У. Конан, Ю. Лабынцаў, А. Лойка, А. Мальдзіс, Ж. Некрашэвіч-Кароткая, М. Прашковіч, В. Рагойша, І. Саверчанка,

А. Станкевіч, П. Уладзіміраў, В. Чамярыцкі, А. Яскевіч і інш.), а таксама публікацый замежных аўтараў (М. Вальчак-Мікалайчакова, М. Ц. Геці, А. Макмілін, А. Навумаў, А. Надсан, Г. Ротэ, Ф. Сокалава, Ф. Сяліцкі, С. Цемчын і інш.) раскрывае гісторыю і сучасны стан літаратуразнаўчага скарыназнаўства. У гады святкавання юбілеяў кнігадрукавання ўзрастае колькасць адпаведных асветніцкіх і навукова-папулярных публікацый. На аснове аналізу артыкулаў у энцыклапедычных выданнях, акадэмічнай гісторыі літаратуры і вучэбных выданнях паказана, што ў навуковым і адукацыйным дыскурсах Ф. Скарына прэзентуецца, як правіла, у якасці дзеяча эпохі Рэнэсансу, прычым сама эпоха звязваецца найперш з секулярызацыйнай культуры. У сувязі з гэтым глыбокі біблейскі і хрысціянскі грунт творчай спадчыны першадрукара застаецца без шматаспектнага аналізу, асацыюецца з сярэдневяковым складнікам або нават неадназначна інтэрпрэтуецца. Пры вывучэнні прадмоў і пасляслоўяў Ф. Скарыны ўвага даследчыкаў звычайна факусіруецца на небіблейскіх канатацыях, якія, як паказвае больш глыбокі аналіз, спалучаюцца з задачамі хрысціянскага асветніцтва. Першадрукар працягвае папярэднія традыцыі і з'яўляецца пачынальнікам новых мастацкіх з'яў у гісторыі беларускай літаратуры.

У раздзеле **1.2 «Спадчына Францыска Скарыны ў кантэксце вывучэння прадмоўна-пасляслоўнага комплексу»** робіцца кароткі агляд асноўных работ, прысвечаных даследаванням прадмоўна-пасляслоўнага комплексу (У. Кароткі, В. Лазарэску, Г. Ламзіна, Л. Ляўшун, Л. Сафронава і інш.) і біблейскай цытацыі ў святле тэорыі інтэртэкстуальнасці (А. Аляксееў, Р. Барт, М. Бахцін, М. Гардзаніці, І. Данілеўскі, Ф. Двіняцін, Ж. Жэнет, М. Кузьміна, І. Ліс-Вельгаш, Р. Пікія, К. Рагачэўская, Р. Раманчук, Т. Рудзі, М. Тычына і інш.), прыводзяцца неабходныя для дадзенага даследавання палажэнні рэцэптыўнай эстэтыкі з работ Г. Р. Яўса. На аснове аналізу створана агульная мадэль прадмоўна-пасляслоўнага комплексу Ф. Скарыны: разгорнуты загаловак на тытульным лісце, подпісы да гравюр, эпіграма-прысвячэнне, прадмова, анатацыя, разгорнуты загаловак перад асноўным тэкстам кнігі, маргіналіі, надпісанні глаў, каментарыі, малітва, пасляслоўе (літаратурны кампанент); тытульны ліст, партрэт, гравюры, застаўкі, віньетки, ініцыялы, канцоўкі (нелітаратурны кампанент). Вывучанасць біблейскіх кампанентаў у творчай спадчыне асветніка (працы П. Беркава, М. Вальчак-Мікалайчаковай, В. Дышыневіч, І. Клімава, У. Конана, А. Коршунава, Ю. Лабынцава, А. Навумава, В. Рагойшы, П. Уладзімірава, С. Цемчына, В. Чамярыцкага, А. Яскевіч) нельга лічыць дастатковай.

Другая глава «**Тыпалогія біблейскіх кампанентаў у творчай спадчыне Францыска Скарыны**» складаецца з трох раздзелаў, якія прысвечаны вылучэнню ў творах першадрукара тыпаў біблейскіх кампанентаў і апісанню іх асаблівасцей.

У раздзеле **2.1 «Тыпы біблейскіх кампанентаў і іх асаблівасці ў тэкстах выданняў Францыска Скарыны»** абгрунтоўваецца мэтазгоднасць выкарыстання паняцця «біблейскі кампанент». На аснове аналізу тэкстаў першадрукара выдзяляюцца наступныя біблейскія кампаненты: цытата ў вузкім значэнні слова, правобразная канструкцыя, малітоўны элемент, біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт, біблейская парэнеза, метатэкставы элемент, маргіналія і назва біблейскай кнігі. Іншамоўныя фрагменты тэкстаў і цытаты з твораў іншых аўтараў выступаюць біблейскімі кампанентамі другога парадку, уяўляюць сабой надбудову над названымі вышэй кампанентамі, як і элемент паэтыкі біблейскага тэксту.

Вылучаныя адметнасці дазволілі стварыць класіфікацыю біблейскіх цытат у вузкім значэнні слова. Выяўлена, што такія цытаты могуць утвараць цытатныя блокі, пры гэтым «чужыя» фрагменты ўзаемадапаўняюцца і ўзаемаўзбагачаюцца. У асобных выпадках біблейскія цытаты адначасова суадносяцца з рознымі месцамі Свяшчэннага Пісання. У гімнаграфічных творах ужыванне цытат падпарадкавана асаблівасцям жанру (спеўнае выкананне). Праведзенае параўнанне цытат з прадмоў і цытат з перакладаў Бібліі Ф. Скарыны ўскосна сведчыць аб працы першадрукара над перакладам цэлага корпуса біблейскіх тэкстаў, але не дае канчатковага адказу на пытанне, ці быў гэты пераклад апублікаваны. Выкарыстаныя Ф. Скарынам падыходы да работы з біблейскімі цытатамі характэрныя таксама для твораў айцоў і настаўнікаў царквы, іншых аўтараў, якія тлумачылі Свяшчэннае Пісанне.

Зварот да правобразаў і правобразных канструкцый мае багатую хрысціянскую гісторыю і выступае важным сродкам экзегезы, паказвае ўзаемасувязь Старога і Новага Запаветаў. Правобразныя канструкцыі будуцца па схеме, якая можа дапаўняцца тлумачэннямі аўтара і цытатамі са Свяшчэннага Пісання: «вобраз (сюжэт) Старога Запавету + слова, якое ўказвае на тлумачэнне правобраза + вобраз (сюжэт) Новага Запавету». Біблейскія вобразы, сюжэты і парэнеза могуць утвараць блокі названых кампанентаў. Адзначаныя тыпы біблейскіх кампанентаў дазваляюць Ф. Скарыну падаць змест адпаведнай біблейскай кнігі. У тэкстах асветніка прадстаўлены розныя віды вобразаў: вобраз-персанаж, вобраз-жывая істота, вобраз-паняцце, вобраз-геаграфічны аб'ект.

Першадрукар працягвае традыцыю хрысціянскіх парэнетычных настаўленняў, якая не спынілася пасля дзейнасці асветніка. Метатэкставы элемент

шчыльна ўзаемадзейнічае з іншымі біблейскімі кампанентамі. Ён можа прэзентаваць канкрэтныя прагматычныя дэталі, звязаныя з выданнем біблейскай кнігі (тлумачэнне асаблівасцей афармлення і структуры адпаведнага выдання; фіксацыя яго выходных звестак; самарэфлексія аўтара (выдаўца, рэдактара); спроба арганізацыі навігацыйнага апарату), а таксама Біблію як рэлігійны і літаратурны твор (гісторыя стварэння і перакладу асобных біблейскіх кніг, іх структура; спарадычны аналіз паэтыкі адпаведных тэкстаў; пазатэкставыя звесткі). З дапамогай назваў біблейскіх кніг кантэкст адпаведнага твора ўключаецца ў тэксты Ф. Скарыны, паказваецца цэласнасць Свяшчэннага Пісання. Маргіналіі разглядаюцца адначасова і як біблейскі кампанент, і як частка прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. Яны прадстаўлены ў друкаванай спадчыне першадрукара глосамі, указаннямі паралельных месцаў Бібліі і спасылкамі. Маргіналіі-спасылкі ўзаемадзейнічаюць з творамі Ф. Скарыны, а маргіналіі-глосы і маргіналіі-паралельныя месцы – непасрэдна з тэкстам Бібліі. Глосы з'яўляюцца ў Ф. Скарыны таксама сродкам экзегезы. Малітоўныя элементы выяўляюцца ў двух варыянтах: у выглядзе адаптаванай кананічнай малітвы ці яе фрагмента і свабодна выкладзенай малітвы. Зварот Ф. Скарыны да іншамоўных элементаў меў асаблівае пазнавальнае значэнне. Першадрукар уводзіць у свае выданні фрагменты на старажытнаўрэйскай, старажытнагрэчаскай і лацінскай «свяшчэнных» мовах.

У раздзеле **2.2 «Элемент паэтыкі біблейскага тэксту і прыныцып *imitatio* ў творах першадрукара»** разглядаецца праблема пераймання біблейскай паэтыкі ў літаратурнай спадчыне Ф. Скарыны. Ключ да разумення паэтыкі твораў першадрукара трэба бачыць непасрэдна ў Бібліі, у якой адсутнічае дакладнае размежаванне паміж прозай і паэзіяй у сучасным іх вызначэнні, што абгрунтоўваецца з апорай на даследаванні А. Дзясніцкага, А. Меня і Г. Сінілы. На аснове прац М. Гаспарава, Ж. Некрашэвіч-Кароткай, В. Рагойшы, Л. Сазонавай, К. Тараноўскага даводзіцца мэтазгоднасць разгляду малітваслоўнага верша як родавага паняцця. Аналізуецца рэалізацыя прыныцыпу *imitatio apostoli* ў творах асветніка, які наўмысна ўводзіў у свае выданні жыццёвыя кантэксты, што павінен быў прачытвацца рэцыпіентам. У сувязі з гэтым акрэслены асноўныя моманты аўтарскага пазіцыянавання Ф. Скарыны, які паказвае сябе ў сваіх творах адначасова як «вучоны муж» (дадзены модус дамінуе), настаўнік, перакладчык, выдавец, рэдактар і паэт, падкрэслівае сваё паходжанне са «слаўнага горада Полацка» (што выяўляе патрыятызм гуманіста), вызначае чытацкую (мэтавую) аўдыторыю («людзі паспалітыя»). Вылучаны намі прыныцып *imitatio Bibliae* на ўзроўні паэтыкі і стылістыкі ў творах першадрукара дазваляе гаварыць пра наяўнасць у іх выразных асаблівасцей біблейскай паэтыкі. Праведзена спроба па фармальных крытэрыях

умоўна размежаваць творчую спадчыну Ф. Скарыны на прозу і верш з пазіцыі сучаснага літаратуразнаўства. Прадмовы, пасляслоўі і каментарыі набліжаюцца да рытмізаванай прозы, астатнія арыгінальныя тэксты прадмоўна-пасляслоўнага комплексу Ф. Скарыны, акрамя маргіналій, што не ўдзельнічаюць у прыведзеным падзеле, варта аднесці да ўзораў вершаскладання. Пры дадзеным падыходзе ў арыгінальнай вершатворчасці Ф. Скарыны вылучаюцца тры віды вершаў на грунце біблейскага вершаскладання: 1) верш Ф. Скарыны (вершы першадрукара з выданняў «Кнігі Ёва», «Кнігі Выхаду» і «Кнігі Эстэр», якія запісаны аўтарам страфічна і правакуюць розныя ацэнкі з боку даследчыкаў); 2) малітваслоўны верш у гімнаграфічных творах і малітвах, якія прыпісваюцца першадрукару (традыцыйны для славянскай гімнаграфіі верш); 3) адмысловы малітваслоўны верш у творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу (у анатацыях, разгорнутых загаловах, надпісаннях глаў, подпісах да гравюр назіраецца спроба прымянення прынцыпаў біблейскага вершаскладання). Таксама Ф. Скарына звяртаўся да перакладу ўласна біблейскага (непасрэдны тэкст Бібліі ў выданнях першадрукара) і малітваслоўнага (гімнаграфія і малітвы іншых аўтараў з «Малой падарожнай кніжкі») вершаў.

У раздзеле **2.3 «Уплыў на творы прадмоўна-пасляслоўнага комплексу Францыска Скарыны з боку аўтарытэтных хрысціянскіх аўтараў»** праводзіцца аналіз уплываў і запазычанняў у творах першадрукара на тэксталагічным узроўні. Параўнанне тэкстаў асветніка і твораў яго папярэднікаў з апорай на адпаведны даследчыцкі дыскурс дазваляюць гаварыць пра наяўнасць уплыву на творы Ф. Скарыны найперш з боку Ераніма Стрыдонскага, Мікалая дэ Ліра, Анастаса Сінаіта, Фамы Аквінскага, Іаана Златавуста, Яфрэма Сірына, Феафілакта Балгарскага, Феадарыта Кірскага, Афанасія Вялікага. Прысутнічае таксама ўплыў асобных тэкстаў (выданняў): апакрыфічных «Жарсцяў апосталаў Пятра і Паўла (вялікіх)» (др. пал. V – сяр./др. пал. VI ст.), «Глаголания Августина Учителя, в пролозе Псалтири, и иных, о силах псалмов», Чэшскай (Венецыянскай) Бібліі 1506 года. Пацверджана цытацыя з твораў Васіля Вялікага і Ераніма Стрыдонскага; выяўлены цытаты з сачыненняў Ераніма Стрыдонскага, Ісідора Севільскага, Фамы Аквінскага, Феафілакта Балгарскага, Грыгорыя Вялікага, Іаана Златавуста, якія дагэтуль не адзначаліся і не ідэнтыфікаваліся вучонымі. Аналіз ужывання запазычанняў паказаў, што Ф. Скарына падыходзіў да іх творча. Тэксталагічны матэрыял сведчыць, што прававыя погляды першадрукара заснаваны на творы Ісідора Севільскага («Этымалогіі. Кніга V. Аб законах і часах») з улікам філасофскіх поглядаў Фамы Аквінскага («Трактат аб Законе» з «Сумы тэалогіі»), а зварот да Арыстоцеля ажыццяўляецца праз творы Фамы

Аквінскага (16 глава II кнігі «Сумы супраць язычнікаў»). Вызначэнне непасрэдных першакрыніц, якімі скарыстаўся першадрукар пры пабудове сваіх правобразных канструкцый, выклікае аб'ектыўныя складанасці.

У главе трэцяй **«Функцыянаванне біблейскіх кампанентаў у тэкстах Францыска Скарыны»**, якая змяшчае чатыры раздзелы, разглядаюцца асаблівасці функцыянавання біблейскіх кампанентаў у гімнаграфіі і прадмоўна-пасляслоўным комплексе першадрукара.

Раздзел **3.1 «Біблейскі кампанент у прадмовах, пасляслоўях і каментарыях Францыска Скарыны»** прысвечаны вывучэнню адметнасцяў функцыянавання біблейскіх кампанентаў у розных элементах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. Аналітычны экскурс (працы А. Дзёміна, І. Клімава, У. Конана, В. Чамярыцкага, Л. Шакуна, А. Яскевіч) дапамагае акрэсліць праблему вывучанасці прадмоў Ф. Скарыны як жанру старажытнай літаратуры. У гэтых творах першадрукара выкарыстоўваюцца ўсе тыпы біблейскіх кампанентаў. Іх ужыванне і функцыянаванне цесна звязана з кнігай, да якой напісана прадмова. У прадмовах выяўляюцца ўсе вылучаныя Ж. Жэнетам тыпы ўзаемадзеяння тэкстаў: інтэртэкстуальнасць, паратэкстуальнасць, архітэкстуальнасць, метатэкстуальнасць, гіпертэкстуальнасць. У пасляслоўях Ф. Скарыны назіраецца ўжыванне біблейскіх вобразаў, біблейскіх сюжэтаў, назваў біблейскіх кніг, метатэкставых элементаў, малітоўных элементаў, элемента паэтыкі біблейскага тэксту, іншамоўных фрагментаў тэкстаў. Стварэнне Ф. Скарынам тэкстаў на аснове біблейскіх кампанентаў і спецыфічная практыка цытавання першадрукара разглядаюцца як асобая форма герменеўтычнага хрысціянскага наратыва. Прасочваецца значны ўплыў на творы асветніка з боку лістоў апостала Паўла. Іх роля заўважаецца ў генезісе такога феномена, як прадмоўна-пасляслоўны комплекс. Каментарыі Ф. Скарыны з яго выданняў з'яўляюцца крыніцай дадатковых звестак для чытача.

У раздзеле **3.2 «Спецыфіка функцыянавання біблейскіх кампанентаў у надпісаннях глаў, анатацыях, подпісах да гравюр і разгорнутых загалоўках першадрукара»** звяртаецца ўвага на вялікую ролю ў іх элемента паэтыкі біблейскага тэксту. На аснове работ Ю. Лабынцава, Я. Неміроўскага, П. Уладзімірава сцвярджаецца значнасць надпісанняў глаў Ф. Скарыны як твораў старажытнай літаратуры, якія можна лічыць спробамі вершатворчасці на грунце біблейскага вершаскладання, варыянтам рэалізацыі малітваслоўнага верша. Надпісанне 19 главы «Кнігі Святарскай» (руск. «Левит») выступае адметным узорам гэтага жанру. У якасці прыкладу паслядоўнага ўжывання рыфмы можа сярод іншых служыць надпісанне 4 главы «Ліста да Гебраяў» (руск. «Послание к Евреям»): «Велить апостол нам о то мыслити, / дабыхом

нѣбесного покоя могли достигнути». Аналіз генезісу надпісанняў глаў (біблейскія тэксты – творы айцоў і настаўнікаў царквы – кнігавыдавецкая практыка) дазваляе лічыць іх асобным жанрам. На базе асноўных палажэнняў рэцэптыўнай эстэтыкі Г. Р. Яўса з улікам параўнання чытачоў XVI і XXI стст. даказваецца (на прыкладзе скарынаўскага выдання «Кнігі Рут» (*руск.* «Книга Руфь»)) магчымасць прачытання надпісанняў глаў як вершаванага перакладу або перастварэння кніг Свяшчэннага Пісання. Анатацыі, подпісы да гравюр і разгорнутыя загаловкі разам з надпісаннямі глаў уяўляюць сабою адмысловы малітваслоўны верш. Анатацыі прадстаўлены двума тэкстамі з выданняў «Кнігі Ёва» і «Кнігі Выслоўяў» (*руск.* «Книга Притчей Соломоновых»). У першай частцы анатацыі да «Кнігі Ёва» Ф. Скарына з мэтай экзегезы і частковай перадачы зместу названага выдання стварае вобраз Святога Ёва пры дапамозе сюжэта і вобразаў з «Кнігі Ёва», а таксама цытат з яе дадатку і з «Кнігі Роду» (*руск.* «Бытие»). Паводле аб’ёму подпісы да гравюр падзяляюцца на дзве групы: лаканічныя подпісы, надрукаваныя ў адзін радок; разгорнутыя подпісы, складзеныя больш як з аднаго радка. Подпісы «Сей ест Аарон» і «То ест образ требника» маюць прыкметы фігурнай паэзіі. Подпісы шчыльна ўзаемадзеінічаюць з гравюрамі, што гаворыць пра існаванне ў выданнях першадрукара своеасаблівага комплексу «гравюра-подпіс», які мог быць задуманы як сінтэтычны твор, што яднае выяўленчае (гравюра) і слоўнае (подпіс) мастацтва. Разгорнуты заглавак на тытульным лісце пачынае кнігу і задае яе адпаведнае прачытанне, а разгорнуты заглавак перад асноўным тэкстам кнігі можа ўтвараць сістэму з адпаведнымі надпісаннямі глаў. Наяўнасць малітваслоўнага верша ў разгорнутых заголоўках выражана менш ярка, бо ў іх выяўляюцца функцыі, характэрныя для прадмоў і прысвячэнняў, анатацый, надпісанняў глаў і подпісаў да гравюр.

У раздзеле **3.3 «Выкарыстанне біблейскіх кампанентаў у гімнаграфічных творах і малітвах з “Малой падарожнай кніжкі”»** аналізуецца падыход першадрукара да стварэння адпаведных тэкстаў. Кароткі агляд найбольш актуальных даследаванняў у галіне гімнаграфіі (В. Крысько, Р. Крыўко, С. Цемчын) і гімнаграфічнай творчасці Ф. Скарыны (М. Баўтовіч, В. Рагойша, І. Саверчанка, А. Турылаў) дазваляе больш грунтоўна разгледзець адпаведныя тэксты асветніка. У гімнаграфічных творах і малітвах першадрукара рэалізуецца малітваслоўны верш, прымяняюцца біблейскія цытаты ў вузкім значэнні слова, што адмыслова ўплываюць на тэкст, біблейскія вобразы, сюжэты, малітоўны элемент, біблейская парэнеза, адзначаецца выкарыстанне прыёма алегарычнай ампліфікацыі. Сярод малітваў асаблівае месца займае «Молитва набожная ко Прѣсвятѣй Богородици Марии по акафисту», якая з’яўляецца адметным узорам вершатворчасці XVI ст. на грунце

біблейскага вершаскладання і неадназначна ўспрымаецца ў навуковым дыскурсе. Перадача асаблівасцей гэтай малітвы пры перакладзе на сучасную беларускую і польскую мовы выступае складанай задачай, што акцэнтуюць адпаведныя спробы перакладчыкаў. Распрацавана стратэгія атрыбуцыі, згодна з якой у адносінах да названай малітвы і двух гімнаграфічных твораў Ф. Скарыну можна лічыць прынамсі суаўтарам.

Раздзел 3.4 «Функцыянаванне біблейскіх кампанентаў у кантэксце праблемы сучаснага прачытання твораў Францыска Скарыны: вершы першадрукара з выданняў “Кнігі Ёва”, “Кнігі Выхаду” і “Кнігі Эстэр”, выслоўе “Понеже...”» прысвечаны рэцэпцыі вершаў Ф. Скарыны ў навуковым і культурна-асветніцкім дыскурсе. Аналіз прац шэрагу вучоных паказвае, што вершаваныя фрагменты з выданняў «Кнігі Ёва», «Кнігі Выхаду» і «Кнігі Эстэр» прачытваюцца неадназначна. Гэта прымушае ў адносінах да дадзеных трох твораў гаварыць пра верш Ф. Скарыны – асобную адзінку ў гісторыі беларускага вершаскладання. Такі верш мае біблейскую аснову, спалучае ў сабе рысы розных сістэм вершаскладання і створаны з біблейскіх кампанентаў. Названыя тры вершы аб’ядноўвае і тое, што аўтар візуальна аформіў іх як паэтычную страфу. У межах прадмовы да «Кнігі Ешуа» (руск. «Книга Иисуса Навина») назіраецца яшчэ адзін фрагмент, які маркіраваны аўтарам як верш. У сваім імкненні да стварэння вершаў на біблейскім матэрыяле беларускі асветнік ўпісваўся ў агульнаеўрапейскую культурную парадыгму і адначасова захоўваў сваю самабытнасць (ствараў паэтычныя перапрацоўкі Бібліі на зразумелай «паспалітым» людзям мове).

Урывак з «Кнігі Юдыт» (Прага, 1519), які ў дысертацыі атрыбуецца як выслоўе «Понеже...» Ф. Скарыны, шырока вядомы ў сучасным культурным і адукацыйным дыскурсе. Гэты фрагмент набыў функцыянальную самастойнасць, часта разглядаецца як аўтаномны твор, які ўжываецца ў розных кантэкстах, перакладаецца, творча пераасэнсоўваецца, вывучаецца ў курсе беларускай літаратуры для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі. Выслоўе «Понеже...» мае складанае ўзаемадзеянне з біблейскім тэкстам на тэксталагічным, сэнсавым і сінтаксічным узроўнях, з’яўляецца элементам экзегезы. У гэтым ўрыўку выразна прасочваецца элемент паэтыкі біблейскага тэксту. У сувязі з розніцай гарызонтаў чаканняў чытачоў розных культурна-гістарычных эпох узнікаюць складанасці з жанравай ідэнтыфікацыяй дадзенага выслоўя, таму яно можа прачытвацца сучасным чытачом і як верлібр, і як патрыятычны верш без непасрэднай сувязі са Свяшчэнным Пісаннем. У навуковых выданнях мэтазгодна падаваць выслоўе «Понеже...» праявічна і разглядаць яго як рытмізаваную частку прадмовы да «Кнігі Юдыт» па прычыне адсутнасці выразных адзнак пазіцыянавання гэтага фрагмента ў якасці верша

з боку аўтара, наяўнасці сувязі з адпаведным пралогам Ераніма Стрыдонскага да «Кнігі Юдыт». Сучасныя вершаваныя пераклады (перастварэнні) разгледжанага выслоўя мэтазгодна атрыбутаваць як творчыя перапрацоўкі. Іх аўтарства належыць адначасова Ф. Скарыну і пэўнаму перакладчыку XX ці XXI стст. Такія перастварэнні ўключаюцца ў сучасны літаратурны кантэкст.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

1. Агульная мадэль прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны ўключае ў сябе літаратурны і нелітаратурны кампаненты. У літаратурны кампанент уваходзяць наступныя складнікі: разгорнуты загаловак на тытульным лісце, подпісы да гравюр, эпіграма-прысвячэнне, прадмова, анатацыя, разгорнуты заглавак перад асноўным тэкстам кнігі, маргіналіі, надпісанні глаў, каментарыі, малітва, пасляслоўе; у нелітаратурны – тытульны ліст, партрэт, гравюры, застаўкі, віньетки, ініцыялы і канцоўкі. У адпаведных выданнях дадзеныя элементы выкарыстоўваюцца першадрукаром у розных камбінацыях. Роля Бібліі вызначальная для творчасці Ф. Скарыны. Свяшчэннае Пісанне з'яўляецца крыніцай і зыходным тэкставым субстратам філалагічнай і кнігавыдавецкай дзейнасці асветніка, але пры гэтым выступае як поле для ажыццяўлення актыўных літаратурна-герменеўтычных і эстэтычных практык. Небіблейскія канатацыі ў творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны, калі нават не выяўляюць выдавочнай сувязі з тэкстам Бібліі, усё ж маюць у той ці іншай форме сваю залежнасць ад яго. Гэтыя канатацыі па-новаму прэзентуюць семіятычную прастору Бібліі, сігналізуюць пра дасягненні сярэдневяковай экзегетыкі і спалучаюцца з задачамі хрысціянскага асветніцтва. Ф. Скарына выявіў свой творчы патэнцыял не толькі ў прадмовах, пасляслоўях, трох вершах і выслоўі «Понеже...», але таксама ў гімнаграфічных творах і ўсіх элементах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. Асэнсаванне ўсёй разнастайнасці форм і спосабаў прысутнасці біблейскага тэксту ў творчай спадчыне першадрукара дазволіла выявіць спецыфічны інтэртэкст у яго творах. Тэксты асветніка прэзентуюць розныя тыпы міжтэкстуальнага ўзаемадзеяння [4; 8; 14; 15; 17; 21].

2. Метадалагічнае абгрунтаванне ўжывання тэрміна «біблейскі кампанент» дазваляе пазбегнуць размывання паняцця «біблейская цытата», а таксама дае магчымасць больш глыбока і верыфікавана ацаніць уплыў Свяшчэннага Пісання на творы Ф. Скарыны. Актыўнае выкарыстанне біблейскіх кампанентаў з'яўляецца адметнасцю паэтыкі тэкстаў першадрукара,

а самі біблейскія кампаненты выступаюць адметным мастацкім сродкам. Менавіта праз біблейскі кампанент рэалізуецца спецыфічная практыка цытавання, якая ў Ф. Скарыны заснавана на складаным герменеўтычным узаемадзеянні яго ўласных тэкстаў з тэкстамі Бібліі. У прадмоўна-пасляслоўным комплексе асветніка і яго гімнаграфічных творах вылучаюцца наступныя тыпы біблейскіх кампанентаў: цытата ў вузкім значэнні слова, правобразная канструкцыя, малітоўны элемент, біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт, біблейская парэнеза, метатэкставы элемент, маргіналія і назва біблейскай кнігі. Надбудовай над названымі вышэй кампанентамі выступаюць іншамоўныя фрагменты тэкстаў, цытаты з твораў іншых аўтараў і элемент паэтыкі біблейскага тэксту (біблейскія кампаненты другога парадку). Тыпы біблейскіх кампанентаў, прадстаўленыя ў тэкстах выданняў Ф. Скарыны, маюць свае асаблівасці. Біблейскія цытаты ў вузкім значэнні слова могуць быць класіфікаваны па адпаведных крытэрыях на: новазапаветныя і старазапаветныя; цытаты з выдадзеных і не выдадзеных Ф. Скарынам (ці сёння невядомых) кніг; цытаты, якія складаюцца з часткі, аднаго ці некалькіх біблейскіх вершаў згодна з сучасным падзелам Бібліі на вершы; цытаты з кнігі, да якой напісана прадмова, і цытаты з іншых кніг. Біблейскія вобразы, сюжэты і парэнеза часта прымяняюцца падчас прадстаўлення зместу адпаведнай біблейскай кнігі, пры гэтым могуць утварацца блокі названых кампанентаў. Першадрукар працягвае традыцыю хрысціянскай парэнезы. Метатэкставы элемент можа служыць для апісання канкрэтнага выдання біблейскай кнігі, а таксама Бібліі як рэлігійнага і літаратурнага твора. Назвы біблейскіх кніг уводзяць кантэкст гэтай кнігі ў адпаведны твор, чым дапамагаюць найперш дасягаць цэласнасці і завершанасці ў выданнях, даваць ім характарыстыку, паказваць адзінства біблейскіх кніг. Правобразныя канструкцыі паказваюць узаемасувязь біблейскіх тэкстаў і настройваюць чытача на адпаведнае разуменне Свяшчэннага Пісання ў кантэксце хрысціянскай гісторыі. Маргіналіі прадстаўлены ў друкаванай спадчыне першадрукара глосамі, указаннямі паралельных месцаў Бібліі і спасылкамі. Малітоўныя элементы прысутнічаюць у выглядзе адаптаванай кананічнай малітвы ці яе фрагмента і свабодна выкладзенай малітвы. Ф. Скарына прыводзіць у сваіх выданнях словы і выразы на старажытнаўрэйскай, старажытнагрэчаскай і лацінскай «святшчэнных» мовах, што дапамагае паставіць працу першадрукара ў адзін шэраг з папярэднімі прызнанымі ўзорамі, сведчыць пра зварот асветніка да першакрыніц і пацвярджае ўзровень яго перакладчыцкага майстэрства. У творах Ф. Скарыны назіраецца рэалізацыя прынцыпу *imitatio Bibliae*, што выражаецца ў актыўным выкарыстанні элемента паэтыкі біблейскага тэксту, а таксама іншых біблейскіх кампанентаў. Ф. Скарына абапіраецца на багатую экзегетычную спадчыну айцоў

і настаўнікаў царквы, вядомых хрысціянскіх дзеячаў, аўтарытэтных як для ўсходняй, так і заходняй традыцый. На тэксталагічным узроўні разгледжаны ўплыў на творы Ф. Скарыны з боку Ераніма Стрыдонскага, Мікалая дэ Ліра, Анастаса Сінаіта, Фамы Аквінскага, Іаана Златавуста, Яфрэма Сірына, Феафілакта Балгарскага, Феадарыта Кірскага, Афанасія Вялікага, а таксама апакрыфічных «Жарсцяў апосталаў Пятра і Паўла (вялікіх)» (др. пал. V – сяр./др. пал. VI ст.), «Глаголания Августина Учителя, в пролозе Псалтири, и иных, о силах псалмов», Чэшскай (Венецыянскай) Бібліі 1506 года. Ф. Скарына творча ўводзіць у свае творы тэксталагічныя запазычанні (цытаты) з Ераніма Стрыдонскага, Ісідора Севільскага, Фамы Аквінскага, Васіля Вялікага, Феафілакта Балгарскага, Грыгорыя Вялікага, Іаана Златавуста. Асобныя запазычанні вылучаныя ўпершыню. Прававыя погляды першадрукара грунтуюцца на творы Ісідора Сівільскага («Этымалогіі. Кніга V. Аб законах і часах») і ўлічваюць філасофскія погляды Фамы Аквінскага («Сума тэалогіі»). Зварот да Арыстоцеля Ф. Скарына робіць праз выкарыстанне твора Фамы Аквінскага («Сума супраць язычнікаў»), што прымушае зусім па-іншаму ацэньваць арыстацэлізм беларускага асветніка [4; 6; 8; 10; 11; 12; 13; 18; 20; 23].

3. У аснове стварэння літаратурных тэкстаў першадрукара ляжыць выкарыстанне біблейскіх кампанентаў, што фарміруе творчую адметнасць аўтара. На функцыянаванне розных тыпаў біблейскіх кампанентаў і прапорцыі іх наяўнасці ў творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу Ф. Скарыны ўплывае жанр адпаведнай біблейскай кнігі. Спецыфічная практыка цытавання заснавана ў асветніка на складаным узаемадзеянні яго твораў з біблейскім тэкстам. У прадмовах прадстаўлены ўсе тыпы біблейскіх кампанентаў. У пасляслоўях Ф. Скарыны ўзаемадзейнічаюць назвы біблейскіх кніг, біблейскія вобразы і сюжэты, малітоўны элемент, іншамоўныя і метатэкставыя элементы, элемент паэтыкі біблейскага тэксту. Каментарыі нясуць у сабе метатэкставыя звесткі і ў абсалютнай большасці звязаныя з увядзеннем у выданне першадрукара drugaкананічных (некананічных) дадаткаў Бібліі. Комплекс «гравюра–подпіс» Ф. Скарыны можна лічыць прыкладам сінтэтычных твораў. У разгорнутых загалюках асветніка назіраецца пераразмеркаванне функцый частак прадмоўна-пасляслоўнага комплексу (у гэтых загалюках можна ўбачыць прыкметы прадмовы, прысвячэння, анатацыі, надпісанняў глаў і подпісаў да гравюр). У гімнаграфічнай спадчыне і малітвах першадрукара прасочваецца выкарыстанне малітваслоўнага верша, характэрнага для дадзеных жанраў. Абгрунтавана рэлевантнасць «Молитвы набожной ко Прѣсвятей Богородици Марии по акафисту» гісторыі беларускага вершаскладання. Надпісанні глаў, анатацыі, подпісы да гравюр і разгорнутыя загалюкі разгледжаны ў кантэксце рэалізацыі малітваслоўнага верша, вершатворчасці на

грунце біблейскага вершаскладання. У выданнях першадрукара важная роля адводзіцца творчай спадчыне апостала Паўла, назіраецца неаднаразовая апеляцыя да яго аўтарытэта. Літаратураная спадчына апостала мае адносіны да ўзнікнення ў старадрукаваных выданнях Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVII стст. такога феномену, як прадмоўна-пасляслоўны комплекс [3; 5; 7; 9; 16; 19; 22].

4. Успрыняцце твораў асветніка чытачом эпохі Ф. Скарыны і чытачом XX–XXI стст. не ідэнтычнае, што звязана са зменай гарызонтаў чаканняў рэцэпіентаў у гістарычнай перспектыве. Вершы Ф. Скарыны з выданняў «Кнігі Ёва», «Кнігі Выхаду» і «Кнігі Эстэр» працягваюць традыцыі ўсходнеславянскай літургічнай паэзіі і еўрапейскай кніжнай культуры эпохі Рэнэсансу. Запісаныя аўтарам у радкі, яны набывалі тым самым страфічны фармат, што служыла адпаведным эстэтычным сігналам. Для сучаснікаў Ф. Скарыны гэта былі ўзоры малітваслоўных вершаў; рэцыпіенты XX–XXI стст. успрымаюць іх як прыклады дасілабічнага вершаскладання. У любым выпадку, ёсць падставы лічыць названыя фрагменты асобнай адзінкай у гісторыі беларускага вершаскладання – вершам Ф. Скарыны, які мае біблейскую аснову, спалучае ў сабе рысы розных сістэм вершаскладання і створаны з біблейскіх кампанентаў. Да трох адзначаных раней вершаў прымыкае ўрываек з прадмовы да «Кнігі Ешуа». Выслоўе «Понеже...» з прадмовы да «Кнігі Юдыт» у сучасным адукацыйным і культурна-асветніцкім дыскурсе функцыянуе як асобны твор і выступае візітнай карткай асветніка. Дадзенае выслоўе не толькі выяўляе патрыятычныя погляды Ф. Скарыны, але і выконвае ролю экзегезы. Вершаваныя перастварэнні названага выслоўя паўсталі як вынік свядомай арыентацыі пэўнага аўтара XX ці XXI ст. на герменеўтычны дыялог з Ф. Скарынам, у сувязі з чым яны з’яўляюцца здабыткамі сучаснай літаратуры [1; 2].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў даследавання

Вынікі работы могуць знайсці практычнае прымяненне ў курсах па гісторыі беларускай літаратуры і тэорыі літаратуры для ўстаноў вышэйшай адукацыі, а таксама пры распрацоўцы спецкурсаў, пры напісанні курсавых і дыпломных работ. Матэрыялы дадзенага даследавання могуць быць выкарыстаны пры стварэнні новага пакалення падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей. Прапанаваная ў дысертацыі тыпалогія біблейскіх кампанентаў можа знайсці прымяненне пры вывучэнні творчасці іншых аўтараў – як беларускіх, так і замежных. Праведзенае

даследаванне біблейскіх кампанентаў мае прынцыповае значэнне для падрыхтоўкі перакладаў твораў Ф. Скарыны на сучасную беларускую і замежныя мовы, для стварэння навуковых каментарыяў. Вынікі працы могуць садзейнічаць распрацоўцы пытанняў, звязаных з прымяненнем тэорыі інтэртэкстуальнасці ў працэсе тэксталагічнага даследавання. Матэрыялы дысертацыі былі задзейнічаны ў кантэксце святкавання юбілеяў беларускага кнігадрукавання, дзён беларускага пісьменства, у культурна-асветніцкім дыскурсе Рэспублікі Беларусь. Гэта пацвярджае магчымасць далейшага выкарыстання гэтых матэрыялаў пры напісанні інфармацыйна-метадычных выданняў, прысвечаных жыццю і дзейнасці Ф. Скарыны, а таксама гісторыі беларускай Скарыніяны. Вынікі дысертацыі могуць быць запатрабаваны ў сістэме паслядыпломнай адукацыі, найперш, пры павышэнні кваліфікацыі і педагогічнага майстэрства настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры. Факт укаранення адпаведных матэрыялаў у адукацыйны працэс пацвярджаецца актамі аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 10.10.2017 (дзяржаўная ўстанова адукацыі «Акадэмія паслядыпломнай адукацыі»).

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА ВУЧОНАЙ СТУПЕНІ

Артыкулы ў навуковых часопісах, рэкамендаваных ВАК Беларусі, і замежных выданнях

1. Акушэвіч, А. А. Біблейская аснова ў вершатворчасці Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Род. слова. – 2015. – № 4. – С. 21–24.

2. Акушэвіч, А. А. Выслоўе Францыска Скарыны «Понеже...» : структура, рэцэпцыя і пераклад / А. А. Акушэвіч // Беларус. мова і літ. – 2015. – № 9. – С. 55–60.

3. Акушэвіч, А. А. «Надпісанні» глаў як творчая спадчына Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Вестн. Мин. гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2015. – № 4. – С. 111–119.

4. Акушэвіч, А. А. Тыпалогія біблейскіх кампанентаў у тэкстах выданняў Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Журн. Белорус. гос. ун-та. Филология. – 2017. – № 2. – С. 16–21.

5. Акушевич, А. А. Святой Апостол Павел в древних преданиях славян и в литературной традиции Великого Княжества Литовского / А. А. Акушевич, Т. Менцель, Ж. В. Некрашевич-Короткая // Senoji Lietuvos Literatūra. – 2017. – Кн. 43. – Р. 17–72.

Артыкулы ў зборніках навуковых работ

6. Акушэвіч, А. А. Біблейскія цытаты ў прадмовах Францыска Скарыны да кніг Старога Завету / А. А. Акушэвіч, У. Г. Кароткі // Сборник научных работ студентов Республики Беларусь «НИРС 2010» / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: А. И. Жук [и др.]. – Минск, 2011. – С. 482–483.

7. Акушэвіч, А. А. Разгорнутыя загаловкі як частка прадмоўна-пасляслоўнага комплексу Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Скарынаўскія традыцыі: гісторыя і сучаснасць : зб. навук. арт. : у 2 ч. / Гомел. дзярж. ун-т ; рэдкал.: А. М. Ермакова (гал. рэд.) [і інш.]. – Гомель, 2015. – Ч. 1. – С. 5–11.

8. Акушэвіч, А. А. Аналіз твораў Францыска Скарыны ў філалалагічнай паслядыпломнай адукацыі: біблейскія кампаненты / А. А. Акушэвіч // Зб. навук. пр. Акад. паслядыплом. адукацыі. – Мінск, 2016. – Вып. 14. – С. 21–31.

9. Акушэвіч, А. А. Комплекс «гравюра – подпіс» у выданнях Францыска Скарыны як частка мастацкай прасторы кнігі / А. А. Акушэвіч // Маст. і музыч. адукацыя. – 2016. – № 3. – С. 30–34.

10. Акушэвіч, А. А. Пазіцыянаванне аўтара ў творчай спадчыне Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Зб. навук. пр. Акад. паслядыплом. адукацыі. – Мінск, 2017. – Вып. 15. – С. 9–22.

Матэрыялы канферэнцый

11. Акушэвіч, А. А. Біблейскія цытаты ў прадмовах Францыска Скарыны да Пяцікніжжа Майсея / А. А. Акушэвіч // Сборник работ 66-й научной конференции студентов и аспирантов Белорусского государственного университета, Минск, 18–21 мая 2009 г. : в 3 ч. / Белорус. гос. ун-т. – Минск, 2010. – Ч. 2. – С. 167–170.

12. Акушэвіч, А. А. Біблейскія цытаты ў прадмовах Францыска Скарыны да кніг Старога Запавету / А. А. Акушэвіч // Мова і літаратура : матэрыялы 67-й навук. канф. студэнтаў і аспірантаў філал. фак. БДУ (28 крас. 2010 г.) / Беларус. дзярж. ун-т ; адк. рэд. К. А. Тананушка. – Мінск, 2010. – С. 3–6.

13. Акушэвіч, А. А. Новазапаветныя цытаты ў прадмовах Францыска Скарыны да Пяцікніжжа Маісея / А. А. Акушэвіч // Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф. маладых вучоных, Мінск, 26 сак. 2010 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: П. І. Навойчык (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2010. – С. 23–26.

14. Акушэвіч, А. А. Францыск Скарына ў англамоўных даследаваннях / А. А. Акушэвіч // Мир языков: ракурс и перспектива : 2-я Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 29 апр. 2011 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: И. С. Ровдо (пред.) [и др.]. – Минск, 2011. – С. 5–9.

15. Акушевич, А. А. Просветительское кредо Франциска Скорины / А. А. Акушевич // Роль просветителей в Беларуси и Турции : междунар. науч.-практ. конф., Минск, 19 апр. 2011 г. / Белорус. гос. ун-т, Обществ. об-ние «Диалог Евразия» ; редкол.: А. И. Бельский, О. П. Кричко, Т. И. Врублевская. – Минск, 2011. – С. 77–81.

16. Акушэвіч, А. А. Біблейскі кампанент у пасляслоўях Францыска Скарыны [Электронны рэсурс] / А. А. Акушэвіч // Мир языков: ракурс и перспектива : материалы IV Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 22 апр. 2013 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: Н. Н. Нижнева (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2013. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/49460>. – Дата доступа: 04.01.2019.

17. Акушэвіч, А. А. Пераклады твораў Францыска Скарыны на польскую мову / А. А. Акушэвіч // Славянскія літаратуры ў кантэксте сусветнай : да 900-годдзя К. Тураўскага і 200-годдзя Т. Шаўчэнкі : матэрыялы XI Міжнар. навук. канф., Мінск, 24–26 кастр. 2013 г. : у 2 ч. / Беларус. дзярж. ун-т ; пад рэд. Т. П. Казаковай. – Мінск, 2013. – Ч. 1. – С. 67–72.

18. Акушэвіч, А. А. Аўтарскія маргіналіі ў прадмовах Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Віленскія выданні Францыска Скарыны ў кантэксте эпохі Адраджэння : да 490-годдзя кнігадрукавання ў Вялікім Княстве Літоўс. : матэрыялы IV Скарын. чытаньняў, Мінск, 27 крас. 2012 г. / Міжнар. асац.

беларусістаў, Беларус. дзярж. ун-т ; пад рэд. І. Э. Багдановіч. – Мінск, 2014. – С. 62–67.

19. Акушэвіч, А. А. Подпісы да гравюр Францыска Скарыны як частка творчай спадчыны беларускага першадрукара / А. А. Акушэвіч // Матэрыялы XI Міжнародных кнігазнаўчых чытаньняў «Кніжная культура Беларусі XI – пачатку XX ст.», Мінск, 16–17 крас. 2015 г. / Нац. б-ка Беларусі ; склад.: Г. У. Кірэева, Т. А. Сапега, А. А. Суша ; рэдкал.: Р. С. Матульскі (старш.) [і інш.]. – Мінск, 2015. – С. 58–63.

20. Акушэвіч, А. А. Элементы «святшчэнных» моў у творчай спадчыне Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання : матэрыялы III Рэсп. навук.-практ. канф. маладых навукоўцаў, Мінск, 27 сак. 2015 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: П. І. Навойчык (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2015. – С. 3–7.

21. Акушэвіч, А. А. Прадмоўна-пасляслоўны комплекс Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Скориновские чтения 2015: книгоиздание и книгораспространение в контексте кросскультурных коммуникаций XXI века : материалы Междунар. форума, Минск, 3–6 сент. 2015 г. / Белорус. гос. технол. ун-т. – Минск, 2015. – С. 93–98.

22. Акушэвіч, А. А. Анатацыя як творчая частка прадмоўна-пасляслоўнага комплексу Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Славянскія літаратуры ў кантэксте сусветнай : да 750-годдзя са дня нараджэння Д. Аліг’еры і 85-годдзя Ул. Караткевіча : матэрыялы XII Міжнар. навук. канф., Мінск, 22–24 кастр. 2015 г. : у 2 ч. / Беларус. дзярж. ун-т ; пад рэд. Г. М. Бутырчык. – Мінск, 2016. – Ч. 2. – С. 121–127.

23. Акушэвіч, А. А. Метатэкставы элемент у творах Францыска Скарыны / А. А. Акушэвіч // Асоба і творчая спадчына Францыска Скарыны: рэцэпцыя і інтэрпрэтацыя : матэрыялы V Міжнар. Скарын. чытаньняў, прысвеч. 500-годдзю беларус. кнігадрукавання, Мінск, 17–18 лістап. 2017 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: А. І. Бельскі, І. Э. Багдановіч, В. П. Крычко. – Мінск, 2017. – С. 90–96.

РЭЗІЮМЭ

Акушэвіч Андрэй Аляксандравіч

Біблейскі кампанент у творчай спадчыне Францыска Скарыны

Ключавыя словы: Біблія, Францыск Скарына, біблейскі кампанент, біблейская цытата, практыка цытавання, небіблейская канатацыя, малітваслоўны верш, надпісанні глаў, прадмоўна-пасляслоўны комплекс, подпісы да гравюр, верш Ф. Скарыны, рэцэпцыя, інтэртэкст, прынцып *imitatio*.

Мэта даследавання – выявіць асаблівасці выкарыстання і функцыянавання біблейскіх кампанентаў у творах прадмоўна-пасляслоўнага комплексу выданняў Ф. Скарыны з улікам спецыфікі прачытання тэкстаў першадрукара ў культурнай прасторы канца ХХ – пачатку ХХІ стст.

Метады даследавання: літаратурная герменеўтыка, гісторыка-кантэкстуальны, параўнальна-гістарычны, тэксталагічны аналіз, рэцэптыўная эстэтыка, інтэртэкстуальны аналіз.

Атрыманая вынікі і іх навізна. У дадзенай рабоце ўпершыню вызначана тыпалогія (цытата ў вузкім значэнні слова, правобразная канструкцыя, малітоўны элемент, біблейскі вобраз, біблейскі сюжэт, біблейская парэнеза, метатэкставы элемент, маргіналія, назва біблейскай кнігі; іншамоўныя фрагменты тэкстаў, цытаты з твораў іншых аўтараў, элемент паэтыкі біблейскага тэксту) і праведзены аналіз функцыянавання біблейскіх кампанентаў у творах Ф. Скарыны. Канцэптуальна разгледжана спецыфічная практыка цытавання ўсходнеславянскага першадрукара. На грунце ключавых палажэнняў рэцэптыўнай эстэтыкі ўпершыню на тэарэтычным узроўні вывучана праблема сучаснага прачытання спадчыны беларускага асветніка, прапанаваны новы погляд на яго вершатворчасць. Акрэслена мадэль прадмоўна-пасляслоўнага комплексу першадрукара. На тэксталагічным узроўні вызначаны ўплывы на творы Ф. Скарыны, а таксама запазычанні ў іх з іншых аўтараў.

Рэкамендацыі па выкарыстанні і галіна прымянення. Атрыманая вынікі маюць практычнае значэнне ў галіне гістарычнага літаратуразнаўства, могуць быць выкарыстаны пры выданні поўнага збору твораў Ф. Скарыны, пры падрыхтоўцы іх перакладаў на сучасную беларускую і замежныя мовы, напісанні навуковых прац па гісторыі літаратуры, пры стварэнні новага пакалення падручнікаў для ўстаноў агульнай сярэдняй і вышэйшай адукацыі.

РЕЗЮМЕ

Акушевич Андрей Александрович

Библейский компонент в творческом наследии Франциска Скорины

Ключевые слова: Библия, Франциск Скорина, библейский компонент, библейская цитата, практика цитирования, небиблейская коннотация, молитвословный стих, надписания глав, предисловно-послесловный комплекс, подписи к гравюрам, стих Ф. Скорины, рецепция, интертекст, принцип *imitatio*.

Цель исследования – определить особенности использования и функционирования библейских компонентов в произведениях предисловно-послесловного комплекса изданий Ф. Скорины с учетом специфики прочтения текстов первопечатника в культурном пространстве конца XX – начале XXI вв.

Методы исследования: литературная герменевтика, историко-контекстуальный, сравнительно-исторический, текстологический анализ, рецептивная эстетика, интертекстуальный анализ.

Полученные результаты и их новизна. В данной работе впервые определена типология (цитата в узком значении слова, праобразная конструкция, молитвенный элемент, библейский образ, библейский сюжет, библейская паренеза, метатекстовый элемент, маргиналия, название библейской книги; иноязычные фрагменты текстов, цитаты из произведений других авторов, элемент поэтики библейского текста) и проведен анализ функционирования библейских компонентов в произведениях Ф. Скорины. Концептуально рассмотрена специфическая практика цитирования восточнославянского первопечатника. На основе ключевых положений рецептивной эстетики впервые на теоретическом уровне изучена проблема современного прочтения наследия белорусского просветителя, предложен новый взгляд на его стихосложение. Очерчена модель предисловно-послесловного комплекса первопечатника. На текстологическом уровне определены влияния на произведения Ф. Скорины, а также заимствования в них из других авторов.

Рекомендации по использованию и область применения. Полученные результаты имеют практическое значение в области исторического литературоведения, могут быть использованы при издании полного собрания сочинений Ф. Скорины, при подготовке их переводов на современный белорусский и иностранные языки, написании научных трудов по истории литературы, создании нового поколения учебников для учреждений общего среднего и высшего образования.

SUMMARY

Andrei Akushevich

Biblical component in the Francysk Skaryna's works

Key words: Bible, Francisk Skorina, biblical component, biblical quotation, citation practice, non-biblical connotation, prayer-verse, chapter inscriptions, foreword-afterword complex, signatures to engravings, F. Skaryna's verse, reception, intertext, imitatio principle.

Purpose of research: to determine the features of the use and functioning of the biblical component in the works of F. Skaryna's foreword-afterword complex, taking into account the specificity of the reception of firstprinter's works in the cultural space of the late XX and early XXI centuries.

Research methods: literary hermeneutics, historical and contextual, comparative-historical, textual analysis, receptive aesthetics, intertextual analysis.

The results obtained and their novelty. In this research, a typology (quotation in the narrow sense of the word, a prototype construction, a prayer element, a biblical image, a biblical plot, biblical parenthesis, a metatext element, marginalia, a title of the book; foreign language text fragments, quotations from the works of other authors, biblical poetics element) and analysis of the functioning of biblical components in the works of F. Skaryna were first defined. The thesis about the role of F. Skaryna's specific quotation practice was conceptually grounded. On the basis of the fundamental principles of receptive aesthetics, for the first time at the theoretical level, the problem of modern reading of the heritage of the Belarusian enlightener has been studied, a new look at his versification has been proposed. The firstprinter's model of the foreword-afterword complex has been outlined. The influence that had an effect on F. Skaryna's works as well as borrowings from other authors have been identified at the textological level.

Usage recommendations and the field of application. The results have practical value in the sphere of historical study of literature; they can be used in the publication of the complete F. Skaryna's works, in preparing their translations into modern Belarusian and foreign languages, in writing research works on history of literature, in designing new textbooks for secondary schools and higher education establishments.